

Enkele opmerkingen over de verarming van de duinflora bij Wijk aan Zee

door

W. J. J. O. DE WILDE
(Rijksherbarium, Leiden)

In Gorter's schrijft STERK (1976) over de populatiedynamica bij planten, waarbij speciaal aandacht besteed wordt aan de in Nederland zeldzame orchideeënsoort *Anacamptis pyramidalis* (L.) Rich. in het Noordhollandse Duinreservaat bij Wijk aan Zee. In genoemd artikel wordt een indruk gegeven hoe gecompliceerd de samenstelling van de populatie van een soort op een bepaalde plaats wel kan zijn en in grote lijnen wordt aangegeven welke invloeden er een rol kunnen spelen. Van de populatie van *Anacamptis pyramidalis* van de vindplaats ten noorden van Wijk aan Zee wordt een grafiek gegeven van het aantal bloeiende exemplaren voor de periode 1964 tot 1974. Hieruit blijkt dat het aantal sterk schommelt, rond 100 à 300 exemplaren, met uitschieters tot ca. 600, of vrijwel, of geheel afwezig in 1968 en 1973. De sterke fluctuatie wordt grotendeels toegeschreven aan de sterke milieudynamiek in de duinen, o.a. veroorzaakt door verschillen in regenval.

MENNEMA (1974) bepleit de jaarlijkse registratie van aantallen van individuen van zeldzame Nederlandse plantesoorten. Als één van de voorbeelden van een soort met een sterke achteruitgang noemt hij *Anacamptis* op de vindplaats ten noorden van Wijk aan Zee, waarvan het aantal individuen in enkele jaren sterk gedaald is, wat hij toeschrijft aan overmatige wateronttrekking aan het duin ter plaatse. Aan de hand van de aantallen fluctuaties als gegeven in bovengenoemde grafiek wordt dit door STERK (1976) bestreden. Hij merkt op dat de grote schommelingen in aantal – en in dit geval de sterke achteruitgang – samenhangen met de jaarlijkse fluctuaties in de neerslag en dat het verwijt van Mennema aan de directie van het Noordhollandse Duinreservaat ten aanzien van een onjuist beleid bij het natuurbeheer ongegrond is. Alhoewel Sterk later in zijn artikel duidelijk ook de wateronttrekking als hoofdoorzaak van de achteruitgang van de soort aanmerkt, krijgt de lezer wellicht toch de indruk als zou de genoemde vindplaats van *Anacamptis* in goede staat verkeren en het voortbestaan van de soort aldaar, menselijkerwijs gesproken, een redelijke toekomst hebben. De soort zou zich aldaar, door factoren buiten de mens om, zoals periodieke droogte en konijnenvraat, voortdurend „van de laatste catastrofe” aan het herstellen zijn. Dit is echter een verkeerde voorstelling van zaken, zoals mag blijken uit het volgende.

Genoemde vindplaats ken ik reeds vele jaren en zij is in de loop van de tijd vaak en regelmatig door mij bezocht; de laatste jaren één of meerdere malen per seizoen. Uit mondelinge mededeling is mij bekend dat *Anacamptis* in het begin van de eeuw jaarlijks met tienduizenden exemplaren voorkwam tussen Beverwijk en Wijk aan Zee. De kinderen plukten er armen vol forse exemplaren om mee naar huis te nemen of aan voorbijgangers aan te bieden. Er bevonden zich toen talloze altijd natte binnenduinvaleien, waarvan de laatste door industrialisatie of uitdroging na 1945 verdwenen zijn.

In de jaren na 1945 had de soort in de omgeving van Wijk aan Zee nog een aanmerkelijk grotere verspreiding dan thans. Er waren verscheidene vindplaatsen op

1 à 2 km oostelijk en zuidoostelijk van de huidige twee betrekkelijk dicht bij elkaar liggende vindplaatsen, voornamelijk nabij de plaats toen nog bekend als „Tussenwijk”. Op deze plaats is thans zware industrie gevestigd, of de resterende duinfragmenten zijn droog en stoffig en er is niets meer van enige interesse te vinden. Sinds ongeveer 1950 had de soort zich duidelijk op de thans aanwezige vindplaats teruggetrokken, naar de uithoek van het Noordhollandse Duinreservaat die toen nog betrekkelijk vochtig gebleven was. Er was daar, óók in de jaren rond 1950, een intense bloemenweelde van wondklaver, zeewinde, nachtsilene, thijm, geel walstro, bitterkruid, met veel bitterkruidbremraap, voorts blauwe bremraap, maanvaren, kegelsilene en er waren grote velden aardaker, ratelaar, enz. Geleidelijk aan verarmde de flora ook hier, zodat er sinds ca. 1970 niets of vrijwel niets meer van over is. En dit kennelijk alleen ten gevolge van de steeds verdergaande wateronttrekking.

De tegenwoordige vindplaats van *Anacamptis* ten noorden van Wijk aan Zee beslaat *sensu lato* waarschijnlijk nog verscheidene hectaren. In de vijftiger jaren was daar in het rijkste gedeelte nog een altijd-vochtige duinpan aanwezig, waarin o.a. addertong, moerasspirea, koninginnekruid, moerasrolklaver en andere vochtminnende planten, met zowel in de duinpan, als op de hellingen langs de rand, op een oppervlakte van enkele honderden vierkante meters nog honderden exemplaren van *Anacamptis*. De soort kwam verder voor op geëxponeerde zuidhellingen, op duintoppen, alsook in het ligusterstruweel in de valleien, waar de planten dikwijls fors, tot 30 à 40 cm hoog, ontwikkeld waren. Van de meeste deelpopulaties die in de jaren tussen 1950 en 1960 nog bestonden uit soms vele tientallen exemplaren, is tegenwoordig niets meer over. Kennelijk is voor deze deelpopulaties al op een eerder tijdstip een herstel van „de laatste catastrofe” niet meer mogelijk gebleken. In de bovengenoemde duinpan, die in \pm 1960 nog enigszins vochtig was, staat het grondwater thans, ook 's winters, enkele meters onder het maaiveld en op de plaats van addertong en moerasspirea is het nu uitgedroogd en zelfs plaatselijk onbegroeid. Ook in 1975 was het algehele aanzien van de vegetatie aldaar bedroevend. Op de vroeger goede plaatsen trof ik hier en daar slechts restanten aan van de afbakening van permanente proefvelden, kennelijk behorende bij eerder wetenschappelijk onderzoek.

Het oudere toezicht houdende personeel, of voormalig personeel, van het Waterleidingbedrijf zal de geschetste ontwikkeling stellig kunnen beamen, waarbij het valt te betreuren dat Sterk zijn tellingen niet enkele jaren eerder is begonnen, of tenminste beter over de sterke achteruitgang in de voorgaande jaren is ingelicht. Het gaat niet aan om een enkel droog jaar, of de vraat door konijnen, voor de gang van zaken verantwoordelijk te stellen. Konijnen zijn er altijd geweest. Deze zullen in extra konijnrijke jaren, wanneer door uitdroging en weinig regenval de vegetatie toch al arm ontwikkeld is, zeker veel schade door vraat geven, maar deze is dan eveneens het indirecte gevolg van de wateronttrekking.

De hier gesignaleerde uitdroging met als gevolg de haast onherstelbaar vernielde flora is een feit en stellig veroorzaakt door overmatige wateronttrekking, hooguit versneld door een enkel jaar met extra lage regenval. In droge jaren slaat de droogte door de uiteraard constant blijvende wateronttrekking en door relatief extra konijnenvraat, dan extra hard toe. Hiervoor moet in eerste instantie de directie van het Noordhollands Duinreservaat, c.q. het Nederlandse publiek, verantwoordelijk gesteld worden, al wil ik aannemen dat bij de grote vraag naar water onder de huidige

economische en sociale omstandigheden een beter beheer van de oorspronkelijke duinflora wellicht moeilijk realiseerbaar is. Verdere tellingen en onderzoek zullen, naar ik vrees, aan het licht brengen dat alleen een spoedige wijziging in de waterhuishouding van het betreffende gebied voor *Anacamptis* en vele andere waardevolle flora-elementen redding kan brengen.

Ook in de vroeger natte duinpannen tussen Egmond aan Zee en Bergen aan Zee (eveneens behorend tot het Noordhollands Duinreservaat) is de laatste jaren een ernstige verdroging opgetreden en denkkelijk reeds veel onherstelbare schade aan de natte duinflora toegebracht. Het is wellicht nuttig te weten wanneer en hoe deze belangrijke natuurgebieden in recente tijd hun oorspronkelijke karakter verloren hebben, of zullen verliezen.

Literatuur

MENNEMA, J., 1974. Jaarlijkse registratie van aantallen individuen van zeer zeldzame Nederlandse plantesoorten. *Gorteria* 7 (6), p. 99—100.

STERK, A. A., 1976. Jaarlijkse registratie van aantallen individuen van zeer zeldzame Nederlandse plantesoorten en de populatiedynamica. *Gorteria* 8 (1), p. 1—11.

Summary

The naturally large annual fluctuation in the number of flowering individuals of *Anacamptis pyramidalis* in the water catchment- and conservation area the „Noordhollands Duinreservaat” tends to obscure the alternative possibility that this species, which was formerly locally very abundant, is at present severely threatened by drought, and now is almost extinct. The author argues that this, as well as the depauperation of the whole dune flora, is caused directly and indirectly by the excessive withdrawal of the groundwater.